

اطلاعات عمومی ازبکستان

جمهوری ازبکستان کشوری محصور در خشکی واقع در آسیای مرکزی است. این کشور از شمال با قزاقستان، از غرب با تاجیکستان و قرقیزستان و از جنوب با افغانستان دارای مرز مشترک است. مساحت این کشور ۴۴۸'۹۷۸ کیلومتر مربع است «پنجاه و ششمین کشور از نظر وسعت» و جمعیت آن نزدیک به ۳۳/۴ میلیون نفر برآورد می شود. ازبکستان پرجمعیت ترین کشور در میان کشورهای آسیای مرکزی است. زبان رسمی این کشور ازبکی است که با خط لاتین و خط سیریلیک نوشته می شود. واحد پول این کشور سوم ازبکستان نام دارد. پایتخت این کشور شهر تاشکند است.

مسلمانان ۸۰ درصد از جمعیت ازبکستان را تشکیل می دهند. ۵ درصد از جمعیت این کشور نیز پیرو مسیحیت ارتدکس روسی می باشند. ۱۵ درصد نیز پیرو دیگر ادیان یا بی دین هستند. نظام حکومتی این کشور سکولار است. زبان روسی همچنان استفاده زیادی در این کشور دارد و رایج ترین زبان آموزشی در مدارس این کشور است. در برخی مناطق جنوبی این کشور که اغلب اقوام تاجیک در آنجا زندگی می کنند نیز زبان فارسی رایج است.

ازبکستان در آسیای مرکزی و در کنار جاده ابریشم، شامل شهرهای باستانی و تاریخی زیادی است و سمرقند، بخارا، خیوه، ترمذ و شهرسبز از مهم ترین و قدیمی ترین شهرهای این سرزمین هستند.

منطقه کنونی ازبکستان از مناطق باستانی ایرانی زبان بود که بعدها با کوچ فزاینده ترک تباران زبان های ترکی در آن رایج شد. دو شهر بزرگ سمرقند و بخارا در این کشور همچنان فارسی زبانند. آمارهای اعلام شده رسمی این کشور، درصد تاجیکان فارسی زبان ازبکستان را حدود ۵ درصد اعلام می کند. آمارهای که در محافل پژوهشی با شک و تردید روبه رو شده است. تاجیک های سراسر ازبکستان بر این پافشاری دارند که این نمایه بیشتر به ۲۵ تا ۳۰ درصد نزدیک است و بر این تأکید دارند که تاجیک ها ۷۰ درصد جمعیت سمرقند، پایتخت پیشین و دومین شهر بزرگ ازبکستان و بیش از ۹۰ درصد مردم بخارا را تشکیل می دهند. جمعیت امروزی ازبک ها نشان دهنده درجات مختلفی از تنوع ناشی از ترافیک بالای مسیرهای هجوم از طریق آسیای مرکزی می باشند. هنگامی که جمعیت موجود در آسیای مرکزی توسط قبایل ایرانی و سایر مردم هندواروپایی و همین طور چندین حمله شدید از ناحیه مغول ها تحت تأثیر قرار گرفت. بر اساس مطالعات اخیر ژن شناسی دانشگاه آکسفورد، ژن ازبک ها ترکیبی از مردمان ایرانی و مغول ها است.

ازبکستان از تولیدکنندگان عمده پنبه در جهان است. بزرگترین معدن طلای روباز جهان نیز در این کشور مورد بهره برداری قرار دارد. شوکت میرضیایف، رئیس جمهور دوم این کشور از زمان استقلال، دگرگونی های عمده ای را باعث شده و از جمله برده داری در کشتزارهای پنبه و کار کودکان را ممنوع

کرده‌است. او همچنین اصلاحات مالیاتی انجام داده و چهار منطقه آزاد اقتصادی در کشور ایجاد کرده‌است. بخشودن بسیاری از زندانیان سیاسی و بهبود روابط با کشورهای تاجیکستان، قرقیزستان و افغانستان از دیگر اقدامات اوست. به ویژه روابط سرد چندین ساله دوشنبه و تاشکند پس از مرگ اسلام کریم اف رئیس جمهور سابق ازبکستان رو به بهبود است.

انرژی های تجدید پذیر بیش از ۲۳ درصد از بخش های انرژی ازبکستان را تشکیل می دهند. از این میزان ۲۱/۴ درصد آن مربوط به نیروی برق آبی و دو درصد دیگر مربوط به انرژی خورشیدی است.

تاریخ ازبکستان

واژه *ازبکستان* از دو بخش *ازبک* و *ستان* تشکیل شده که به معنای «سرزمین ازبک‌ها» است. مردمان ایرانی تبار، ساکنان اولیه منطقه ازبکستان را تشکیل می دادند. زبان های قدیمی رایج در این منطقه زبان های ایرانی سغدی ، خوارزمی و پارسی میانه بود.

نخستین مردمانی که در آسیای میانه مسکن گزیدند سکاها ی ایرانی تبار بودند که در هزاره نخست پیش از میلاد از دشت های شمالی منطقه کنونی ازبکستان و دیگر مناطق اطراف وارد شده بودند. این کوچ نشینان پس از یکجا نشینی در این مناطق سامانه آبیاری گسترده ای را پیرامون رود های آسیای مرکزی بنا کردند. در این زمان شهرهایی چون بخارا و سمرقند به عنوان مراکز حکومتی و فرهنگی ایجاد شدند. در سده پنجم پیش از میلاد ، مملکت هایی از اقوام ایرانی تبار باختری و سغدی و همچنین قوم هندو اروپایی تخاری بر کلیه این مناطق تسلط داشتند.

پس از آنکه چین آغاز به گسترش راه ابریشم به سمت غرب نمود ، شهرهای ایرانی نیز از این فرصت بازرگانی سود جسته تبدیل به مراکز تجاری شدند. به ویژه بازرگانان سغدی با استفاده از شبکه شهرها و سکونتگاه های ماوراءالنهر و مناطق تخاری نشین به سود فراوانی دست یافتند.

در سال ۳۲۷ پیش از میلاد اسکندر مقدونی شاهنشاهی ایران را تصرف کرد. ایالت های سغد و باختر ازبکستان امروزی نیز جزئی از آن ها بود که به تصرف اسکندر درآمد. در دوران پیش و پس از آن ، منطقه ازبکستان همواره برای سده های پیاپی بخشی از شاهنشاهی ایران یعنی در قلمرو پارتیان ، ساسانیان و غیره بود. هپتالی ها و گوک ترک ها نیز در دوره هایی به بخشی از این مناطق دست یافتند.

اتسویوکی اکابه ، پژوهشگر آسیای میانه می نویسد: «در دوران باستان مردم آبادی نشین آسیای میانه ، ایرانی بودند. از سده ششم میلادی به بعد چند موج از گروه های ترک تبار به آبادی های منطقه کوچ کردند و از جمله در وادی فرغانه سکنی گزیدند که در پی آن ، برخی از ایرانیان ویژگی های ترکی کسب کردند. ترک تباران در روستاها و شهرها ماندگار شدند. علی رغم روند تاریخی ترک سازی منطقه شمار زیادی از مردم در محل های مختلف ایرانی باقی ماندند و تا به سده بیستم میلادی رسیدند.

در سده هشتم میلادی عرب‌ها به ماوراءالنهر وارد شدند و با علومی که داشتند منطقه به مرور اسلام را در آسیای مرکزی رواج دادند. با گذشت زمان و آموزش زبان عربی در این منطقه، زبان فارسی ماوراءالنهر نیز با خط عربی نگاشته شد و میزان سواد در این منطقه بالاتر رفته، دانشمندان معتبری چون ابن سینا و فارابی بخاطر اهمیت علم در اسلام از این نواحی سر برآوردند که کتاب‌های خود را به زبان‌های عربی و فارسی می‌نوشتند.

در سده دهم میلادی، منطقه کنونی ازبکستان جزئی از قلمرو سامانیان بود. در زمان سامانیان نخستین شاعران پارسی‌زبان، ادب فارسی را در شهرهایی چون سمرقند و بخارا پایه‌گذاری کردند. یکی دیگر از نقاط عطف فرارود شکل‌گیری و گسترش طریقه‌های گوناگون تصوف در آن زمان است. منطقه کنونی ازبکستان بعدها به ترتیب جزئی از حکومت‌های غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، ایلخانان، تیموریان و ازبک شد.

جغرافیا

کشور ازبکستان دارای ۱۲ استان (ولایت)، شهر تاشکند و یک جمهوری خودمختار است.

با افغانستان، تاجیکستان، قرقیزستان، ترکمنستان و قزاقستان همسایه است.

ازبکستان ۴۴۸'۹۷۸ کیلومتر مربع مساحت و ۳۳،۴۱۲،۰۰۰ تن جمعیت دارد که از این لحاظ ۱۵۶امین کشور بزرگ جهان و ۱۴۲امین کشور پرجمعیت جهان به حساب می‌آید. در میان کشورهای مستقل هم سود از نظر پهناوری پنجمین و از لحاظ جمعیت سوم است. پایتخت آن تاشکند و از شهرهای مهم آن سمرقند و بخارا و ترمذ است. این کشور ۱'۴۲۵ کیلومتر از شرق به غرب و ۹۳۰ کیلومتر از شمال به جنوب کشیده شده است. در این کشور هم یک جمهوری خودمختار به نام قره قالپاقستان قرار دارد.

ازبکستان کشوری خشک و محصور در خشکی است. از آنجایی که دریاچه آرال دریایی درون بوم است و به اقیانوس‌ها راه ندارد، ازبکستان یکی از دو کشور محصور دوگانه در خشکی در جهان است، یعنی همه همسایگان آن هم به دریاهای آزاد راه ندارند؛ تنها کشور دیگری که چنین وضعیتی دارد لیختن اشتاین است. هیچ‌یک از رودخانه‌های ازبکستان نیز به دریا نمی‌ریزند.

ازبکستان کشوری خشک است و تنها کمتر از ۱۰ درصد پهنه آن را کشتزارهای آبیاری شده تشکیل می‌دهند که در دره رودخانه‌ها و وادی‌ها قرار گرفته‌اند. بقیه کشور از بیابانی و سوم به قزل قوم (شن سرخ) و کوهستان تشکیل شده است. بلندترین نقطه ازبکستان حضرت سلطان نام دارد که قله‌ای است با ۴۶۴۳ متر ارتفاع. این قله در بخش جنوبی کوهستان حصار در استان سرخان دریا در مرز با تاجیکستان و در محلی در شمال غربی شهر دوشنبه واقع شده است.

آب و هوای ازبکستان قاره‌ای و میانگین بارش سالانه آن بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ میلی‌متر است. میانگین دمای تابستان نیز حدود ۴۰ درجه سانتیگراد است در حالیکه میانگین دما در زمستان منفی ۲۳ درجه سانتی‌گراد می‌باشد.

ازبکستان در اصل محیط زیست طبیعی غنی و گوناگونی دارند اما چندین دهه سیاست زیان‌بار شوروی برای تولید هر چه بیشتر پنبه از این منطقه سناریوهای فاجعه‌باری را برای محیط زیست این کشور رقم زده و آلودگی و نابودی منابع آبی و خاکی و وخامت کیفیت هوای این کشور را به دنبال داشته‌است. دریاچه آرال که با خشکی روبرو شده پیش از این چهارمین دریاچه داخل خشکی روی زمین بود و اهمیت بسزایی برای معتدل کردن رطوبت هوا و کیفیت خاک اطراف داشت.

زمین‌های هموار بیابانی تقریباً ۸۰ درصد پهنا ازبکستان را پوشانده‌اند. در بخش جنوب شرقی کشور تپه‌ماهورهای کوهستان تیان شان قرار دارد که در کشورهای همسایه یعنی قرقیزستان و تاجیکستان ارتفاع می‌گیرد و مرزی طبیعی را بین آسیای مرکزی و چین به وجود می‌آورد.

بیابان وسیع قزل قوم که بخش بزرگی از آن نیز در قزاقستان قرار دارد زمین‌های پست شمال ازبکستان را دربر گرفته‌است. حاصلخیزترین بخش ازبکستان دره فرغانه است، یعنی مساحتی در حدود ۲۱ هزار و ۴۴۰ کیلومتر مربع، که درست در شرق قزل قوم واقع شده و از سوی شمال، جنوب، و شرق کوه‌ها آن را محصور کرده‌اند. انتهای غربی دره فرغانه به رود سیر دریا محدود می‌شود.

جمعیت جمهوری ازبکستان حدود ۳۳ میلیون نفر است. تراکم جمعیت تقریباً ۷۰ نفر در یک کیلومتر مربع است.

ترکیب جمعیتی ازبکستان شامل ۸۰٪ ازبک، ۵/۵٪ روس، ۵ تا ۵/۵٪ تاجیک (طبق آمارهای دولت ازبکستان)، ۳٪ قزاق، ۲/۵٪ قره‌قالپاق، ۱/۵٪ تاتار و ۲/۵٪ نیز از سایر اقوام تشکیل می‌دهند. برخلاف آمار رسمی فارسی‌زبانان ازبکستان (تاجیک‌ها) ۳۰ تا ۴۰ درصد برآورد شده‌اند.

نمایه‌های رسمی سرشماری کشور ازبکستان شمار تاجیکان این کشور را پیرامون ۵ درصد کل جمعیت اعلام کرده‌اند و این نمایه‌ها به همین شکل بدون چون و چرا از سوی بیشتر غربیان دانشگاهی، روزنامه‌نگار و نویسندگان راهنماهای مسافرتی تکرار شده‌اند. در همین حال تاجیکها در سراسر ازبکستان بر این پافشاری دارند که این نمایه بیشتر به ۲۵ تا ۳۰ درصد نزدیک است و بر اینکه تاجیکها ۷۰ درصد باشندگان (جمعیت) سمرقند، پایتخت پیشین و دومین شهر بزرگ ازبکستان و بیش از ۹۰ درصد مردم بخارا را تشکیل می‌دهند تأکید می‌کنند. بیشتر مردم منطقه کوهستانی شمال خاوری تاشکند، آنسوی سد چورووک تاجیکند، همچنین مردم بخش‌هایی از دره فرغانه، استان جیزخ، سرخان دریا و کشکه‌دریا. استادان دانشگاه دولتی سمرقند کل جمعیت تاجیک ازبکستان را ۶ تا ۷ میلیون نفر برآورد می‌کنند. این شمار دو برابر یا بیش از دو برابر جمعیت تاجیکان در جمهوری

تاجیکستان است. پان ترکیسم از اواخر قرن نوزدهم یکی از عناصر اصلی در جعل جمهوری بخارا بود. در تمام نقاطی که ساکنانش پارسی (تاجیک) بودند مدارس به زبان ترکی جغتایی ایجاد شد و دانش آموزان تاجیک به اجبار به این مدارس می‌رفتند.